

УДК 72.013

*аспірант І. П. Кедровська,
науковий керівник: д.т.н. В.В.Самойлович
Кафедра теорії архітектури
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ГАРМОНІЙНІСТЬ КОМПОЗИЦІЇ

Анотація: В статті розглядається одна з головних якостей композиції – гармонійність. Визначаються найбільш усталені поняття гармонійності, виявляються особливості гармонійності в композиції, пропонуються основні засоби її реалізації.

Ключові слова: гармонійність, цілісність, співвідрядність.

Цілісність композиції та єдність її елементів проявляються в такій якості як гармонійність. Згармонійовані елементи знаходяться між собою у нерозривному зв'язку, у взаємній співрозмірності. Кожний елемент проявляється не тільки у власному значенні, але й у своїй підпорядкованості цілісній формі.

В "Одисеї" Гомера гармоніями названі цвяхи і скріпи, котрими з'єднані дошки в обшивці корабля. Отже гармонія - це те, що з'єднує частини в ціле. Якщо прибрати цвяхи і скріпи то корабля не стане: він розпадеться на окремі дошки. Для античних філософів гармонія - це те, без чого світ розпався б, це єдність цілого, досягнутого за рахунок врівноваженості його частин. Основу гармонії древні бачили перш за все в дотриманні заходів, що досягається тотожністю відносини частин, що складають ціле.

Розглядаючи гармонійність в науково-філософському плані, як категорію що володіє узагальненнями якомсь: "гармонія небесних сфер", гармонія всесвіту, гармонія живої і неживої природи тощо в композиційній творчості вона займає місце однієї з основних властивостей композиції і реалізується набором композиційних засобів.

В даний час в інтуїтивному підході вважається, що поскільки гармонія і єдність - два поняття, що тісно переплітаються між собою, то пізнання єдності і є пізнанням гармонії. Однак два слова "гармонія" і "єдність" не завжди слід ототожнювати. Щодо останнього (єдність) треба сказати, що воно існує стільки, скільки існує пізнання [9, С. 272]. Ототожнюючи поняття "гармонія" і "єдність" термінологічно і по суті заплутуємо розуміння основних властивостей композиції. Ця обставина погіршується термінологічною неоднозначністю у визначенні поняття гармонійність.

Також як і цілісність, поняття гармонійності в спеціальній літературі має багато дифузних значень: це – співрозмірність, пропорційність, злагодженість, узгодженість, врівноваженість, пластичність, сполучність, розмірність, порівнянність, сполученість, стрункість, ідеальність, геометричність, якість, міра, подібність, злагода, рівновага, відповідність, співставленість, зв'язок, поєднаність, евритмія (від грецьк. – гармонійність).

«Гармонія (грецьк. *harmonia* – зв'язок, стрункість, врівноваженість, співрозмірність) – співрозмірність частин, злиття різних компонентів об'єкта в єдине органічне ціле. У давньогрецькій філософії – організованість космосу, у протилежність хаосу. В історії естетики розглядається як суттєва характеристика прекрасного» [9, С. 277] .

«Гармонія – поєднання, злагодженість, взаємна відповідність якостей (предметів, явищ, частин цілого)» [3, С. 111] .

«Гармонія, за вченням піфагорійців, є синтетичне сполучення протилежностей: межі та безмежного, парного та непарного, однини та множини тощо» [6, С. 46-47].

Альберті в своєму творі «Десять книг про зодчество» пише: «Ці речі (частини будівлі) повинні бути розміщені так визначено, відповідно та пристойно, щоб змінюючи їх, кожний відчув би порушення всієї принадності гармонії. Краса - являє собою сувору співрозмірну гармонію усіх частин, що об'єднуються тим, до чого вони належать – така, що ні додати, ні відняти, ні змінити нічого не можна не зробивши гірше... Прикраси є якби другорядне (вторинне) світло краси, або, так сказати, її доповнення... Краса як дещо присутнє і природнє тілу в тій мірі, в якій це прекрасно, а прикраса скоріш має природу приєданого ніж природнього. [392, С. 120].

Поняття «краса», як вираз гармонії, конкретизується двома полярними поняттями – «прекрасне» та «потворне». Якщо який-небудь об'єкт як предмет естетичної оцінки, негармонійний, він взагалі не є естетичною цінністю, тобто не може бути ні прекрасним ні потворним. Досконалість, гармонія об'єкта, зрозумілі людині, корисні для неї, відповідають її ідеалам, сприймаються нею як прекрасне. Досконалість об'єкта, що незрозуміла людині, погрожує їй, несумісна з її ідеалами, сприймається як потворне [4. С. 8].

Гармонійність проявляється у всіх видах мистецтв, але в архітектурній композиції особливість її прояву виражається в розмірності та пропорційності між елементами та цілим. Основним засобом для досягнення цієї властивості є пропорції.

Пропорції повинні бути красивими (часто гармонію в композиції ототожнюють з поняттям «золотого розтину»). А це означає, що вони повинні бути цілісними. Пропорції частин сприймаються в зв'язку з пропорціями цілого.

Пропорції цілого – в зв'язку з пропорціями деталі. Це й робить пропорції красивими.

В основі будь-якої пропорції лежить порядок. «Красива пропорція – це порядок, що пропущений через свідомість художника та поета. Архітектурні пропорції – це математика зодчого» [2, С. 95].

Пропорція (як засіб гармонізації композиції) – певне співвідношення частин між собою, розмірність, така залежність між величинами, при якій збільшення однієї з них спричиняє зміну іншої у стільки ж разів. Пряма пропорція (при якій зі збільшенням однієї величини інша збільшується). Зворотна пропорція (при якій зі збільшенням однієї величини інша зменшується) [7, С. 616].

При чому, як правило, в архітектурній композиційній творчості використовуються геометричні вирази пропорції.

Виразність архітектурної композиції досягається не тільки шляхом пропорцій, а також гармонійного протиставлення частин цілому чи окремих елементів одне одному, не тільки за допомогою їх контрастного співставлення, але й через їх подібність, схожість. Цей принцип дозволяє будувати єдину систему відношень, що послідовно розвиваються. При цьому велику роль відіграє система відношень, яка побудована на нюансі, тобто на ледь помітному переході від однієї якості до іншої.

Закон гармонійної єдності всіх частин та засобів архітектурної композиції має конкретне вираження, що проявляється та охоплює всі засоби композиції. Гармонійна єдність складових частин – неодмінна якість архітектурної композиції. Існує єдність – існує композиція, немає єдності – немає композиції. Закон єдності композиції спричиняє дуже важливу особливість композиційних засобів – їх взаємообумовленість, взаємопроникнення та взаємоузгодження [8, С. 26].

Одним з найважливіших принципів гармонізації композиційного утворення є рівновага, тобто стан, при якому всі елементи збалансовані між собою. Композиційна рівновага не означає простої рівності величин, а залежить від розподілу основних мас композиції відносно її центру [5, С. 59]. Рівновагу також можна визначити як рівнодіючу збалансованих композиційних мас. Композиційна рівновага має різні прояви у симетричних та асиметричних формах.

Виразність будь-якої (особливо складної) композиції залежить від того, наскільки чітко виділено головне, наскільки всі інші елементи композиції пов'язані з цим головним в одне гармонійне ціле. Це гармонійне ціле досягається внаслідок угруповання елементів у композиції за провідною ознакою або навколо головного елемента. В цьому випадку гармонійність вступає у

нерозривну єдність з такими композиційними якостями як цілісність та закономірність.

Вимога основної властивості архітектурної композиції – цілісності – полягає в тому, що будь-яка композиція повинна бути закінченим цілим, упорядкованим та не мати таких частин чи елементів, які були б органічно чужими, які б руйнували її як художнє ціле.

Література:

1. Альберти Л. Б. Десять книг о зодчестве. [В 2х томах].– М.: Изд-во всесоюзно академии архитектуры, 1935. – т1, 392 с.
2. Борисовский Г. И. Наука. Техника. Искусство. – М.: Наука, 1969. – 150с.
3. Великий тлумачний словник української мови. – Харків: Долою, 2005. – 915 с.
4. Мардер А. П. Понятийно-теоретические основы эстетики архитектуры. [Автореферат диссертации на соискание научной степени доктора архитектуры]. – Київ: КНУБА, 996. – 35 с.
5. Михайленко В. Є. Основи композиції. / В. Є. Михайленко, М. І. Яковлев. – Київ: Каравелла, 2004. – 302 с.
6. Михайлов Б. П. Витрувий и Эллада. – М.: Стройиздат., 1967. – 280 с.
7. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – М.:Русский язык, 1991. – 915 с.
8. Очерки теории архитектурной композиции. – М.: Госиздательство литературы по строительству, архитектуре и строительным материалам, 1960. – 293 с.
9. Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – 1599 с.

Аннотация: В статье рассматривается одно из главных качеств композиции - гармоничность. Определяются наиболее устоявшиеся понятия гармоничности, выявляются особенности гармоничности в композиции, предлагаются основные средства ее реализации.

Ключевые слова: гармоничность, целосность, соразмерность.

Anotation: the article defines the most entrenched concepts of harmony, identifies harmony in the composition, offers basic tools for its implementation.

Key words: harmony, continuity, proportionality.